

Adıyaman İlinde Etnobotanik Bir Çalışma

 Sefa AKBULUT^{1*}, Mustafa KARAKÖSE²

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, Trabzon

²Giresun Üniversitesi Espiye Meslek Yüksekokulu Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Programı, Giresun

*Sorumlu yazar: sakbulut@ktu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışma, Adıyaman ilindeki bitkilerin geleneksel kullanımlarını belgelemeyi amaçlamıştır. Mayıs 2022 ile Eylül 2022 arasında 91 katılımcıdan yüz yüze görüşmeler sonucunda 51 taksonla ilgili etnobotanik veriler toplanmıştır. Bitkilerin, başta tıbbi ve gıda olmak üzere farklı amaçlar için kullanıldığı tespit edilmiştir. Tıbbi amaçlar için en çok kullanılan türler *Thymbra spicata* L. ve *Mentha longifolia* (L.) L.'dir. Araştırma alanında en çok alıntılanan tıbbi rahatsızlıklar baş ağrısı, kansızlık, bağırsak problemleri, sindirim sistemi rahatsızlıkları olmuştur. *Nerium oleander* L.'in yüz maskesi olarak kullanımı ilk kez, *Conium maculatum* L. ve *Achillea millefolium* L. gibi bazı türlerin farklı kullanım alanları da bu çalışma ile kaydedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adıyaman, Etnobotanik, Halk tıbbi, Geleneksel bilgi

An Ethnobotanical Investigation in Adıyaman (Türkiye)

ABSTRACT

This study aimed to document the traditional uses of plants in Adıyaman province. Ethnobotanical data on 51 taxa were collected from interviews with 91 participants between May 2022 and September 2022. It has been determined that plants are used for different purposes, primarily medicinal and food. The most used species for medicinal purposes are *Thymbra spicata* L. and *Mentha longifolia* (L.) L. The most cited medical disorders in the research area were headaches, anemia, intestinal problems, and digestive system disorders. The use of *Nerium oleander* L. as a face mask was recorded for the first time, and different uses of species such as *Conium maculatum* L. and *Achillea millefolium* L. were also recorded in this study.

Keywords: Adıyaman, Ethnobotany, Folk medicine, Traditional knowledge

1. Giriş

Canlılar, özellikle de bitkiler insanlara gıda, tıp, sanat, endüstri gibi birçok alanda olanak ve hammadde sunmaktadır. Bu özellikleri ile bitkiler yaşamımızı devam ettirebilmemiz için hayati olanakların tümüne olanak sağlamaktadır. Bu ilişki, insan-bitki arasındaki bağı antik çağa kadar götürmektedir. İnsanlar bundan yüzyıllar önce bitkilerin şifa verici yönünü fark etmiş, gıda sağlamak ve sağlık problemlerini gidermek için bitkilerden faydalanmışlardır (Baytop, 1999). Bitkilerin gıda ve tedavi gibi farklı amaçlarla gruplandırıldığı arkeolojik kazılardan elde edilen bulgularla da kanıtlanmıştır (Heinrich ve ark., 2018).

İnsanlar binlerce yıllık bu birikimlerini yazılı ya da sözlü olarak gelecek nesillere aktarmış, özellikle tıp alanındaki gelişmelere rağmen günümüzde de hastalıklarının tedavilerinde bitkilerden yararlanmaya devam etmişlerdir (Bayramoğlu ve ark., 2009).

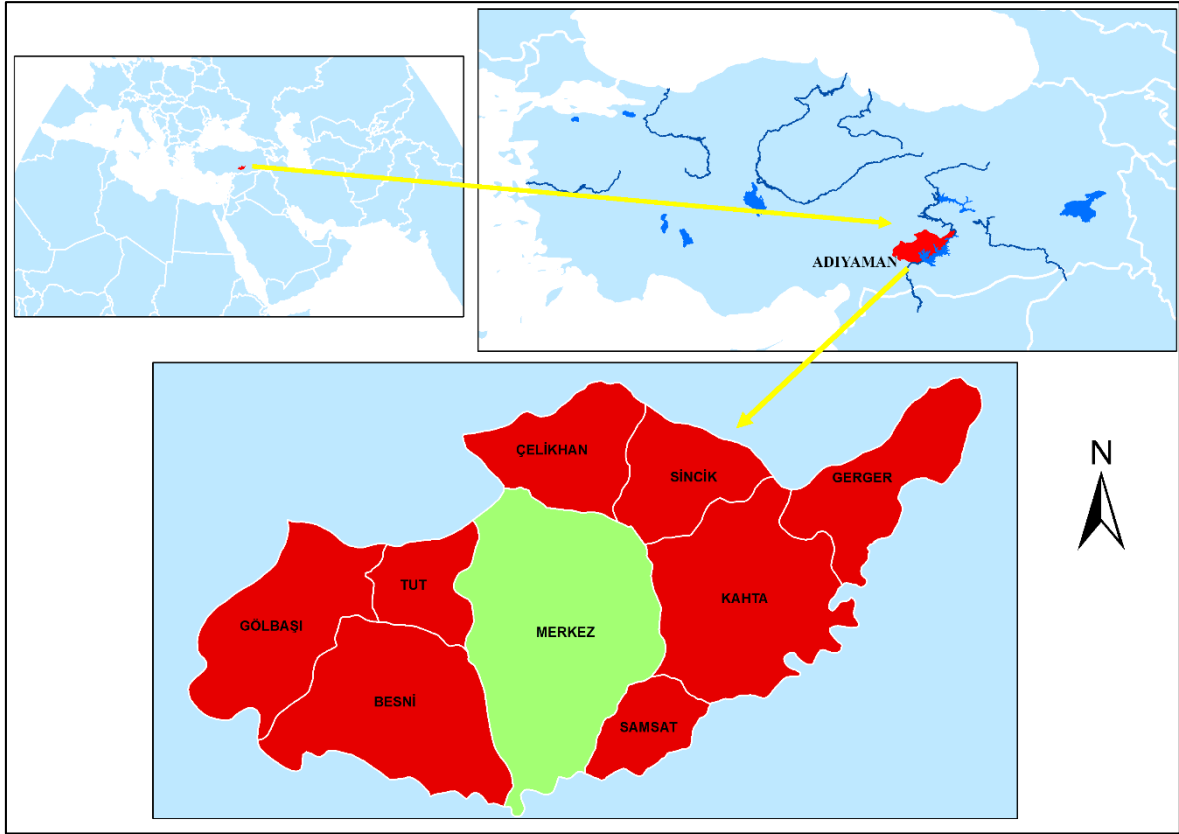
Özellikle Türkiye’de geleneksel yöntemlerin hala daha yaygın olarak tercih edilmesinin nedenleri arasında kırsal nüfus oranının yüksek olması, kırsal bölgede bitkilere ulaşımın ve kullanımının kolay olması sayılabilir (Şar, 1982). Türkiye’de insan-bitki ilişkileri üzerine yapılan etnobotanik araştırmalar, hastalıkların tedavisinde daha yaygın olarak kırsal alanlarda doğada bulunan bitkilerden veya kültüre alınmış türlerden elde edilen ilaç veya ilaç karışımlarından yararlandığını ortaya koymaktadır (Akbulut ve Zengin, 2023; Akbulut ve ark., 2019; Akbulut, 2021; Karaköse ve ark., 2019; Saraç ve ark., 2013; Kendir ve Güvenç, 2010; Nadiroğlu ve ark., 2019; Polat ve ark., 2015; Akbulut ve Özkan, 2014; Yeşilyurt ve ark., 2017; Terzioğlu ve Coşkunçelebi, 2021). Ayrıca günümüzde kırsal alanlarda olduğu kadar kent yaşamında da organik ya da doğal ürün kullanımı önemli düzeyde yer tutmaya başlamıştır. Tüm toplumlarda insanlar bir şekilde bitkileri geleneksel yöntemlerle kullanma eğilimindedir (Karaköse ve Akbulut, 2021).

Dünyada konumu ile odak noktası olan Türkiye, medeniyetler beşiği olarak bünyesinde birçok kültür ve mirası barındırmaktadır. Türkiye’de eğreltiler ve tohumlu bitkiler dahil olmak üzere 167 familya ve 1220’si doğal 1320 cins, yaklaşık 12000 bitki taksonu bulunmaktadır (Davis, 1965-1985, Davis ve ark., 1998, Güner ve ark., 2000, Güner ve ark., 2012). Bütün bu özellikler Anadolu coğrafyasını etnobotanik açıdan önemli merkezlerden biri haline getirmiştir. Bu gerçeklikten yola çıkılarak, başta köy ve kırsal yerleşim alanları olmak üzere Adıyaman ilinde gerçekleştirilen bu çalışmada da amaç, etnobotanik çalışmaların özüne uygun şekilde yerel halkın doğal bitkilerin yazılı olmayan geleneksel kullanımlarını tespit etmek ve envanterini çıkarmaktır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Araştırma Alanının Özellikleri

Adıyaman, 37-38 derece kuzey enlemleri ile 37-39 derece doğu boylamları arasında yer almaktadır. Alanı 7614 km² olup deniz seviyesinden 669 m yüksekte yer alır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin batısında Akdeniz Bölgesiyle birleşen noktada bulunur. Adıyaman merkezinin kuzeyi dağlık, güneyi ovalıktır. Orta Fırat bölümü içerisinde bulunan il, tarihte “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan ve ana ticaret yollarının kavşak noktalarında, verimli topraklar içerisinde konumlanmıştır. Doğu ve Güneydoğu hatta kısmen Akdeniz Bölgeleri iklim özellikleri gösteren ilde bitki örtüsü de bu üç bölgeden özellikler taşımaktadır. Tarım yapılmayan alanlar mera, orman ağaçları ve makilerle kaplı olup, yükselti arttıkça meşelik alanlar artış göstermektedir (URL-1, 2023) (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma alanı coğrafi konumu

2.2. Veri toplama

Bu çalışma 2022 yılı Mayıs – Eylül ayları arasındaki vejetasyon döneminde Adıyaman ili merkezine bağlı 135 köyden Yedioluk, Uludam, Kuştepe, Gerger, Hasancık, Kuyulu, Kayatepe, Bağpınar, Zeytin, Pınarbaşı, Sarıharman, Çemberlitaş ve Hasancık köylerinde yapılmıştır. Köyler subjektif olarak belirlemiştir. 91 bilgi kaynağı (40 kadın ve 51 erkek) ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılara yüz yüze görüşülerek bir anket uygulanmıştır. Ankette, halkın nüfus özellikleri, sağlıkla ilgili geleneksel tedavi yöntemleri, kullandıkları bitkiler ve bitkilerin kullanılan kısımları hakkında bilgiler derlenmiştir. Her görüşmeye başlamadan önce sözlü olarak Ön Bilgilendirilmiş Onay (Prior Informed Consent) alınmıştır. Etik yönergeler, Uluslararası Etnobiyoloji Derneği'nin (International Society of Ethnobiology, 2008) etik kurallarına uygun olacak şekilde yürütülmüştür. Bitki türleri, yazarlar tarafından World Flora Online (World Flora Online, 2023) ve Flora of Turkey'e göre tanımlanmış ve adlandırılmıştır (Davis, 1965-1985; Davis ve ark., 1988; Güner ve ark., 2000). Ayrıca her bitkinin çalışma alanındaki kullanım değeri (UV) hesaplanmıştır.

UV, yerel halkın bitkileri günlük yaşamlarında ne sıklıkla aktif olarak kullandığını belirlemek için kullanılan bir yöntemdir. UV'nin hesaplanmasında $UV = U / N$ formülü kullanılmıştır (burada U, herhangi bir tür için bilgi verenler tarafından kullanım alıntılarının sayısıdır, N, bilgi verenlerin sayısıdır) (Trotter ve Logan, 1986).

3. Bulgular ve tartışma

3.1. Katılımcıların Nüfus Özellikleri

Tablo 1, katılımcıların cinsiyet, eğitim düzeyi ve yaş grubuna göre dağılımını göstermektedir. 91 katılımcının 51'i erkek, 40'ı kadından oluşmaktadır. Yaşları 21 ile 70 arasında değişmekte olup, ortalama 42'dir. Görüşülen kişilerin çoğunluğu (%50) üniversite mezunudur.

Tablo 1. Katılımcıların nüfus özellikleri

Özellikler	Katılımcı sayısı	Yüzde değeri (%)
<i>Yaş grupları</i>		
21-40	40	43.96
41-60	45	49.45
>60	6	6.59
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	40	44
Erkek	51	56
<i>Eğitim</i>		
İlkokul	23	25
Ortaokul	-	-
Lise	23	25
Üniversite	45	50

3.2. Bitkilerin Kullanım Alanları ve Etnobotanik Özellikleri

30 familyaya ait 51 taksonun geleneksel kullanımına ilişkin veriler Tablo 2'de verilmiştir. Taksonomik sıralama familya ve bilimsel isimlere göre alfabetik olarak yapılmıştır. Geleneksel kullanıma ilişkin veriler öncelikle Türkiye'deki etnobotanik çalışmalarla, daha sonra diğer ülkelerle karşılaştırılmıştır.

En çok kullanılan familyalar Lamiaceae (7 takson), Asteraceae ve Rosaceae'dir (5'er takson). Araştırma alanına yakın bölgelerde yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Akan ve ark., 2008; Balos ve Akan, 2007; Akan ve Bakır Sade, 2015; Polat, 2019; Çakılıoğlu ve ark., 2011; Tetik ve ark., 2013).

Bitki materyalinin en yaygın geleneksel hazırlama yöntemi infüzyon (demleme) (23 takson), ardından kurutma (14 takson), taze (12 takson), dekoksasyon (kaynatma) (8 takson), toz (7 takson), tıbbi yağ (4 takson), püre ve tütsü (2'şer takson), kavurma, ezme, gargara ve lapa (1'er takson) olmuştur.

Kaydedilen bitkilerin en çok yaprakları (16 takson), meyveleri (16 takson) ve çiçekleri (10 takson) kullanılmıştır. Bitkilerin bu kısımlarının yanı sıra yerel halk, bitkilerin tohum, çiçek sapı, dal, kabuk, soğan, gövde ve kök kısımlarını da geleneksel amaçlar için kullanmıştır. Bitkiler en çok tıbbi amaçlar için kullanılırken, bunun dışında gıda, baharat, dini inanışlar, besi hayvanlarının sağlığı gibi amaçlar için de kullanıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma alanında en çok alıntılanan tıbbi rahatsızlıklar arasında baş ağrısı, kansızlık, bağırsak problemleri, sindirim sistemi rahatsızlıkları yer almaktadır. Bitkilerin kullanım değerlerine (UV) bakıldığında, rahatsızlıkların tedavisinde de en çok tercih edilen bitkiler Lamiaceae familyasına dahil olup *Thymbra spicata* L., *Mentha longifolia* (L.) L.'dir. Bunların dışında *Matricaria chamomilla* L., *Rhus coriaria* L., *Ceratonia siliqua* L. türleri de benzer hastalıkların tedavisinde en çok tercih edilen türler arasında yer almaktadır. Bölgesel farklılıklar olmakla birlikte Türkiye'de halk hekimliği çalışmalarında adı geçen bitkiler ya

da aynı cinse ait farklı türleri genellikle benzer hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır (Balos ve Akan, 2007; Ertuğ, 2014; Terzioğlu ve Coşkunçelebi, 2021). Çalışmada dikkat çeken hususlardan biri de katılımcıların ağız kokusu sorununun sıklıkla dile getirmeleridir. Bölgede daha önce yapılan çalışmalarda *Foeniculum vulgare* Miller ve *Teucrium polium* L. türlerinin aynı amaçla kullanıldığı bildirilmiştir (Akan ve Bakır Sade, 2015; Gültaş, 2009). Bu çalışmada ise *Matricaria chamomilla* L., *Mentha longifolia* (L.) L., *Lavandula stoechas* L., *Laurus nobilis* L., *Morus nigra* L. ve *Prunus amygdalus* Batsch türlerinin de ağız kokusunun giderilmesinde kullanıldığı belirlenmiştir.

Digitalis ferruginea L. zehirli bileşikler içermesine rağmen (Ayan ve ark., 2011) yörede kan dolaşımını yavaşlatıcı etkisi olduğu gerekçesiyle kullanıldığı belirlenmiştir. Benzer ve medikal çalışmalarda da kardiyak rahatsızlıklar için kullanıldığı bildirilmiştir (Lyoussi ve ark., 2023; Benarba ve ark., 2015).

Achillea millefolium L., yapılan etnobotanik çalışmalarda yara iyileştirme, kanama durdurma (Erşen Bak ve Çifçi, 2020), kas ve mide ağrıları (Bağcı ve Keskin, 2022), şeker hastalığı, iltihap giderici (Akan ve Bakır Sade, 2015), sindirim sorunları, solunum yolu enfeksiyonları, cilt rahatsızlıkları (Applequist ve Moerman, 2011) ve kadın hastalıkları (Palabaş Uzun ve Koca, 2020) gibi tıbbi problemlerin tedavisinde sıklıkla kullanıldığı bildirilmiştir. Ancak bu çalışmada bitkinin dini inanışlar için ruhsal rahatlamayı sağlamak için de kullanıldığı ilk kez kayıt altına alınmıştır.

Conium maculatum L., bitkiler aleminin en zehirli üyelerinden birisidir. İnsanlar da dahil olmak üzere çok çeşitli hayvan türleri için çok sayıda ölüm raporu mevcuttur ve tür dünya çapında bir dağılıma sahiptir (Vetter, 2004). Zehirli bileşikler içermesine karşın geleneksel tıp tedavilerinde yeri olan bir bitkidir. Romatizma (Poyraz Kayabaşı ve ark., 2023), safra söktürücü, kıl dökmesi, cilt alerjilerinin tedavisi (Amiri ve Joharchi, 2016), böbrek taşı düşürme (Chaachouay ve ark., 2020), göz hastalıklarının tedavisi (Yılmaz Kolancı, 2020), gibi halk tıbbında kullanıldığı, hatta oyuncak olarak (Kültür, 2008) kullanımının da olduğu bildirilmiştir. Bu çalışma ile *Conium maculatum*'un saç kuvvetlendirici olarak yeni bir kullanım alanının olduğu kayıt altına alınmıştır.

Nerium oleander L. farklı çalışmalarda solunum rahatsızlıkları, romatizma, kaşıntı problemleri, tütsü gibi farklı amaçlarla kullanıldığı bildirilmiştir (Chebaibi ve ark., 2022; Emre ve ark., 2021; Mumcu ve Korkmaz, 2018). Ancak *Nerium oleander*'in yüz maskesi olarak kullanımını ilk kez kayıtlara geçmiştir.

Türkiye'deki birçok çalışmada gerek el sanatlarında gerekse gündelik araç-gereç yapımında sıklıkla kullanılan bitki türleri *Vitex agnus-castus* L., *Arundo donax* L., *Olea europaea* L., *Juncus acutus* L. türleri olmuştur (Ertuğ, 2000). Adıyaman merkezinde ise çoğunlukla ve yaygın olarak *Lagenaria siceraria* (Molina) Standl. (Su kabağı) ve *Juglans regia* L. (Ceviz) türlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Su kabağı son yıllarda yörede süs eşyası yapımında popüler olmuş bir bitkidir. Cevizin ise çoğunlukla odunu araç-gereç yapımında, yerel ihtiyaçların giderilmesinde değerlendirildiği görülmüştür.

Tablo 2. Adıyaman ilinde bitkilerin geleneksel kullanımları

Familya	Tür adı	Türkçe adı	Kullanılan kısım	Kullanım şekli	Kullanım amacı	UV
Amaranthaceae	<i>Beta vulgaris</i> L.*	Şeker pancarı	Kök	Kurutulmuş	Besi hayvanları için yağ ve süt verimi artırıcı	0,05
Amaryllidaceae	<i>Allium sativum</i> L.**	Sarımsak	Soğan	Taze, ezme	Cilt hastalıkları, ağrı kesici	0,12
Anacardiaceae	<i>Pistacia terebinthus</i> L.	Menengiç	Meyve, sakız	Kavrulmuş, taze	Mide bulantısı, balgam söktürücü, solunum sistemi bozukluğu	0,09
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak	Meyve	Toz	İştah açıcı, ağrı kesici, ateş düşürücü, baş ağrısı, cilt hastalıkları, nefes darlığı, kansızlık, taş-kum düşürücü, ishal kesici, kansızlık, mide bulantısı, sinir sistemi bozukluğu, uykusuzluk, tansiyon düşürücü, unutkanlık, romatizma, şeker hastalığı	0,27
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Rezene	Tohum	İnfüzyon	Kabızlık, gaz giderici	0,15
Apiaceae	<i>Conium maculatum</i> L.	Baldıran otu	Tohum, kök	İnfüzyon, dekoksiyon	Saç kuvvetlendirici	0,12
Apocynaceae	<i>Nerium oleander</i> L.	Zakkum	Yaprak	Toz	Yüz maskesi	0,10
Araceae	<i>Phoenix dactylifera</i> L.**	Hurma	Meyve	Taze	Baş ağrısı	0,15
Asteraceae	<i>Carthamus tinctorius</i> L.	Aspir	Çiçek	İnfüzyon, tıbbi yağ	Zayıflatıcı, romatizma ağrıları	0,08
Asteraceae	<i>Matricaria chamomilla</i> L.	Papatya	Çiçek	İnfüzyon	İshal kesici, ağız kokusu, ağrı kesici	0,30
Asteraceae	<i>Taraxacum butleri</i> Soest	Karahindiba	Yaprak, çiçek sapı	Taze, infüzyon	Kalp damar hastalıkları	0,11
Asteraceae	<i>Achillea millefolium</i> L.	Civanperçemi	Çiçek	Kurutulmuş	Dini inanışta uhrevi rahatlık sağlamada	0,18
Asteraceae	<i>Carduus nutans</i> L.	Eşekdikeni	Gövde	Taze	Kalp damar hastalıkları	0,07
Cornaceae	<i>Cornus mas</i> L.	Kızılcık	Meyve	Dekoksiyon, püre	Gıda (salça ve bitki şerbeti yapımında)	0,19
Cucurbitaceae	<i>Lagenaria siceraria</i> (Molina) Standl.*	Su Kabağı	Meyve	Kurutulmuş	Süs eşyası, su kabı	0,04
Cucurbitaceae	<i>Momordica charantia</i> L.	Kudret narı	Meyve	Toz (bal ile), tıbbi yağ	Gıda, idrar söktürücü, iştah kesici, kabızlık yapıcı, kadın-erkek hastalıkları, kalp damar, kansızlık, kolesterol düşürücü, sindirim sistemi bozukluğu, solunum sistemi bozukluğu, tansiyon düşürücü, taş-kum	0,04

					düşürücü, yara iyileştirici, zayıflatıcı, cilt sağlığı koruyucu	
Fabaceae	<i>Ceratonia siliqua</i> L.**	Keçiboynuzu	Meyve	Toz (bal ile), pekmez	İshal kesici, kansızlık	0,25
Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Meyan	Kök	Dekoksiyon	Bronşit, öksürük, balgam söktürücü	0,20
Fagaceae	<i>Quercus infectoria</i> subsp. <i>veneris</i> (A.Kern.) Meikle	Mazı Meşesi	Meyve	Kavurma	Şeker hastalığı	0,11
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Katranotu	Çiçek	İnfüzyon, tıbbi yağ	Baş ağrısı, ishal kesici	0,23
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.	Ceviz	Meyve, gövde	Taze	Boya, baston, ev araç-gereç	0,27
Lamiaceae	<i>Mentha longifolia</i> (L.) L.	Nane	Yaprak	Taze, kurutulmuş, infüzyon	Baş ağrısı, ağız kokusu, sindirim sistemi bozukluğu	0,36
Lamiaceae	<i>Lavandula stoechas</i> L.	Karabaşotu	Çiçek, yaprak	İnfüzyon, kurutulmuş	Baş ağrısı, kabızlık, unutkanlık, ağız kokusu, ağrı kesici, kansızlık	0,19
Lamiaceae	<i>Thymbra spicata</i> L.	Kekik	Çiçek, yaprak	Kurutulmuş, infüzyon	Baharat, ateş düşürücü, baş ağrısı, cilt hastalıkları, nefes darlığı, kansızlık, taş-kum düşürücü	0,42
Lamiaceae	<i>Salvia multicaulis</i> Vahl	Adaçayı	Yaprak	İnfüzyon	Baş ağrısı, cilt hastalıkları, iştah kesici	0,15
Lamiaceae	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Biberiye	Yaprak	İnfüzyon	Gıda, idrar söktürücü, iştah kesici, kabızlık yapıcı, kadın-erkek hastalıkları, kalp damar, kansızlık, kolesterol düşürücü, sindirim sistemi bozukluğu, solunum sistemi bozukluğu, tansiyon düşürücü, taş-kum düşürücü, yara iyileştirici, zayıflatıcı	0,09
Lamiaceae	<i>Melissa officinalis</i> L.	Melisa	Yaprak	İnfüzyon, dekoksiyon, taze	Yemeklerde baharat, sıkıntı ve stres giderici	0,13
Lamiaceae	<i>Ocimum basilicum</i> L.*	Reyhan	Yaprak	Kurutulmuş, tütsü	Sakinleştirici, yabancı zararlıları uzaklaştırıcı	0,10
Lauraceae	<i>Cinnamomum verum</i> J.Presl**	Tarçın	Kabuk	Dekoksiyon, toz	Sakinleştirici, iştah açıcı, kansızlık, mide bulantısı, sinir sistemi bozukluğu, uykusuzluk	0,14
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i> L.	Defne	Yaprak	İnfüzyon, taze	Cilt hastalıkları, ağız kokusu	0,10
Linaceae	<i>Linum usitatissimum</i> L.	Keten	Tohum	İnfüzyon	Kalp damar rahatsızlığı	0,05
Malvaceae	<i>Malva sylvestris</i> L.	Ebegümeçi	Yaprak, çiçek, tohum, kök	Gargara, lapa	Bağırsak problemleri, astım, bronşit, öksürük, enfeksiyon giderici	0,11

Malvaceae	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	Ihlamur	Çiçek	Dekoksiyon	Bağ ağrısı, kabızlık, tansiyon düşürücü, unutkanlık, kansızlık, kolesterol düşürücü, mide bulantısı, zayıflatıcı	0,22
Moraceae	<i>Morus alba</i> L.*	Dut	Meyve	Kurutulmuş, infüzyon	Baş ağrısı, cilt hastalıkları, iştah kesici	0,23
Moraceae	<i>Morus nigra</i> L.*	Karadut	Meyve	Kurutulmuş, infüzyon	Ağız kokusu, sindirim sistemi bozukluğu	0,15
Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i> L.	Yaban Mersini	Yaprak	İnfüzyon	Öksürük kesici	0,21
Nitrariaceae	<i>Peganum harmala</i> L.	Üzerlik otu	Tohum	Kurutulmuş	Dinsel inanışlarda nazara karşı	0,16
Oleaceae	<i>Olea europaea</i> L.*	Zeytin	Yaprak	İnfüzyon	Cilt hastalıkları	0,13
Plantaginaceae	<i>Digitalis ferruginea</i> L.	Yüksük otu	Çiçek	Tentür	Kan dolaşımını yavaşlatıcı	0,03
Poaceae	<i>Hordeum vulgare</i> L.*	Arpa	Tohum	Püre, toz	Besi hayvanları için yağ ve süt verimi artırıcı	0,22
Portulacaceae	<i>Portulaca oleraceae</i> L.	Semizotu	Toprak üstü	Taze, infüzyon	Gıda, ishal kesici, mide rahatsızlıkları	0,08
Ranunculaceae	<i>Nigella sativa</i> L.	Çörek otu	Tohum	Dekoksiyon, toz, tıbbi yağ	Baş ağrısı, romatizma, şeker hastalığı, öksürük kesici	0,10
Rosaceae	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	Alıç	Meyve	Kurutulmuş, dekoksiyon	Baş ağrısı, kabızlık, unutkanlık, cilt hastalıkları, iştah kesici, ishal kesici, gıda (reçel, marmelat)	0,08
Rosaceae	<i>Prunus amygdalus</i> Batsch*	Badem	Meyve	Kurutulmuş	Ağız kokusu, sindirim sistemi bozukluğu	0,19
Rosaceae	<i>Prunus cerasifera</i> Ehrh.	Yaban eriği	Meyve	Kurutulmuş, infüzyon	Baş ağrısı, ishal kesici	0,07
Rosaceae	<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu	Meyve	İnfüzyon	İştah açıcı, çarpıntı, kolesterol düşürücü, mide bulantısı, zayıflatıcı	0,21
Rosaceae	<i>Rosa gallica</i> L.	Gül	Çiçek	Taze, kurutulmuş	Sakinleştirici	0,11
Rutaceae	<i>Citrus limon</i> (L.) Osbeck*	Limon	Meyve	Taze, infüzyon	Baş ağrısı	0,15
Santalaceae	<i>Viscum album</i> L.	Ökse otu	Dal, yaprak	Macun	Baş ağrısı, cilt hastalıkları, iştah kesici, romatizma ağrıları	0,09
Solanaecae	<i>Nicotiana tabacum</i> L.*	Tütün	Yaprak	Tütsü	Yabani zararlıları uzaklaştırıcı	0,16
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L.	Isırgan	Yaprak, tohum	İnfüzyon	Baş ağrısı, kabızlık, unutkanlık	0,14

*: Kültür bitkisi, **: Yerel halkın satın aldığı bitki

4. Sonuç ve Öneriler

Bitkilerin yöresel ve geleneksel kullanımları üzerine yapılan çalışmalar, medeniyetlerin bu doğal kaynakların kullanımı hakkında ilk elden bilgileri sağlar. Çoğu yazılı olmayan geleneksel bilginin kayıt altına alınması, kültürel birikimin devamlılığı için önemlidir.

Adıyaman ili, tarihte yerleşik yaşama geçiş bölgesi olarak kabul edilen “Bereketli Hilal” bölgesinde yer almaktadır. Bu nedenle etnobotanik araştırmalar için uygun bir kaynak alanıdır. Yazılı olmayan geleneksel bilgilerin çoğunun kaydedilmesi, kültürel değerlerin kaybolmasını önlemek için çok önemlidir. Bu çalışma, Adıyaman ilindeki doğal bitkilerin geleneksel kullanımları hakkında bilgi toplamamızı sağlamıştır. Bu amaçla ilde görüşülen 91 kişiden bitki kullanımına ilişkin bilgi toplanmış ve 51 taksonun etnobotanik kullanımları belirlenerek kayıt altına alınmıştır. Yapılan görüşmeler, çalışma alanındaki bitkilerin yerel halk tarafından günlük yaşamlarında çeşitli amaçlarla hala yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Adıyaman’da yerel halkın geleneksel bilgi birikimi, modern tıbbın ve ilaçların gelişmesine rağmen bitkilerin günümüzde de halk ilacı olarak kullanımının devam etmesinin bir neticesidir. Çalışmada *Nerium oleander*’in yüz maskesi olarak kullanımı ilk kez bu çalışmada bildirilmiştir. *Conium maculatum* ve *Achillea millefolium* gibi bazı bitkilerin de farklı kullanım alanları belirlenmiştir. Bu yeni bilgiler önemlidir. Çünkü bitkilerin yeni ve farklı kullanım alanları fitoterapi, tıp, eczacılık ve benzeri alanlara katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte yörede yayılış gösteren ve kullanımı olduğu anlaşılan *Nerium oleander* ve *Conium maculatum* gibi zehirli bitkilerin kullanımı konusunda yerel halkın bilgilendirilmesi de sağlanmalıdır.

Teşekkür

Yazarlar çalışmaya katkılarından dolayı Adıyaman’lılara ve bilgi verenlere teşekkür eder.

5. Kaynaklar

- Akan, H. ve Bakır Sade, Y. (2015). Kâhta (Adıyaman) merkezi ve Narince Köyü’nün etnobotanik açıdan araştırılması. *BEÜ Fen Bil. Derg.* 4(2): 219-248.
- Akan, H., Korkut, M.M. ve Balos, M.M. (2008). Arat Dağı ve çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) etnobotanik bir araştırma. *Fırat Üniv. Fen Müh. Bil. Derg.* 20(1): 67-81.
- Akbulut, S. (2021). Medicinal plants preferences for the treatment of COVID-19 symptoms in central and eastern Anatolia. *Kastamonu Üniv. Orman Fak. Derg.* 21(3): 196–207. <https://doi.org/10.17475/kastorman.1048372>.
- Akbulut, S. ve Özkan Z. C. (2014). Traditional usage of some wild plants in Trabzon region (Turkey). *Kastamonu Üniv. Orman Fak. Derg.* 14: 135-145.
- Akbulut, S. ve Zengin Z. (2023). Ethnobotanical survey of wild plants used in Gümüşhane province (Turkey). *Boletín Latinoamericano y del Caribe de Plantas Medicinales y Aromáticas* 22(2): 237-254. <https://doi.org/10.37360/blacpma.23.22.2.18>.
- Akbulut, S., Karaköse, M. ve Özkan, Z. C. (2019). Traditional uses of some wild plants in Kale and Acıpayam provinces in Denizli. *Kastamonu Üniv. Orman Fak. Derg.* 19(1): 72-81.

- Amiri, M.S. ve Joharchi, M.R. (2016). Ethnobotanical knowledge of *Apiaceae* family in Iran: A review. *Avicenna J. Phytomed.* 6(6): 621-635.
- Applequist, W.L. ve Moerman, D.E. (2011). Yarrow (*Achillea millefolium* L.): A neglected *Panacea*? A review of ethnobotany, bioactivity, and biomedical research. *Econ. Bot.* 65(2): 20-225.
- Ayan, M., Esen, M., Özbek, K., Kablan, A., Koç, İ. ve Ceyhan, K. (2011). Karın ağrısı ile acil servise başvuran digoksin intoksikasyonu; olgu sunumu. *Çağdaş Tıp Derg.* 1(2): 74-77.
- Bağcı, Y. ve Keskin, L. (2022). An ethnobotanical field survey in the Kadınhanı district of Konya in Turkey. *KSÜ Tarım ve Doğa Derg.* 25(2): 312-336. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdogavi.865880>.
- Balos, M. M. ve Akan, H. (2007). Zeytinbahçe–Akarçay (Birecik, Şanlıurfa) arasında kalan bölgenin etnobotanik özellikleri. *Selçuk Üniv. Fen Edeb. Fak. Fen Derg.* 29: 155-171.
- Bayramoğlu, M. M., Toksoy, D. ve Şen, G. (2009). *Türkiye’de tıbbi bitki ticareti.* Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, s. 19-21, Isparta.
- Baytop, T. (1999). *Türkiye’de bitkilerle tedavi.* İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Benarba, B., Belabid, L., Righi, K., Bekkar, A. A., Elouissi, M., Khaldi, A. ve Hamimed, A. (2015). Ethnobotanical study of medicinal plants used by traditional healers in Mascara (North West of Algeria). *J. Ethnopharmacol.* 175: 626-637. <https://doi.org/10.1016/j.jep.2015.09.030>.
- Chebaibi, M., Bousta, D., Bourhia, M., Baammi, S., Salamatullah A. M., Nafidi, H., Hoummani, H. Ve Achour S. (2022). Ethnobotanical study of medicinal plants used against COVID-19. *Evidence-Based Compl. Alternat. Medic.* Article ID: 2085297, 6 p. <https://doi.org/10.1155/2022/2085297>.
- Çakılcıoğlu, U., Khatun, S., Türkoğlu, I. ve Hayta, S. (2011). Ethnopharmacological survey of medicinal plants in Maden (Elazığ-Turkey). *J. Ethnopharmacol.* 137: 469–486.
- Chaachouay, N., Benkhniq, O., Khamar, H. ve Zidane, L. (2020). Ethnobotanical study of medicinal and aromatic plants used in the treatment of genito-urinary diseases in the Moroccan Rif. *J. Mater. Environ. Sci.* 11(1): 15-29.
- Davis, P. H. (1965-1985). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Vols. 1-9. Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Davis, P. H., Tan, K. ve Mill, R. R. (1988). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands.* Vol. 10. (suppl. I). Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Emre, G., Dogan, A., Haznedaroglu, M. Z., Senkardes, I., Ulger, M., Satiroglu, A., Can Emmez, B. ve Tugay, O. (2021). An ethnobotanical study of medicinal plants in Mersin (Turkey). *Frontiers Pharmacol.* 12:664500. <https://doi.org/10.3389/fphar.2021.664500>.
- Erşen Bak, F. ve Çifçi, K. (2020). Artvin’in merkez köylerinde bazı tıbbi bitkilerin yöresel kullanımları. *Artvin Çoruh Üniv. Orman Fak. Derg.* 21(2): 318-329. <https://doi.org/10.17474/artvinofd.782235>
- Ertuğ F. (2000). An ethnobotanical study in Central Anatolia (Turkey). *Econ. Bot.* 54: 155-182. <https://doi.org/10.1007/BF02907820>
- Ertuğ F. (2014). *Etnobotanik.* In: Güner, A. & Ekim, T. (edlr). *Resimli Türkiye Florası*, 1: 319-381, İstanbul: Ali Nihat Gökyiğit Vakfı, Flora Araştırmaları Derneği ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.

- Güldaş, N. (2009). *Adıyaman İlinde Etnobotanik Değeri Olan Bazı Bitkilerin Kullanım Alanlarının Tespiti*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M. & Babaç, M.T. (2012). *Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)*. İstanbul: Nezahat Gökyiğit Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını.
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T. ve Başer, K.H.C. (2000). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Vol.11. (suppl. 2), Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Heinrich, M., Barnes, J., Prieto-Garcia, J.M., Gibbons, S. ve Williamson, E.M. (2018). *Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy*. China: Elsevier Limited.
- International Society of Ethnobiology. (2008). International Society of Ethnobiology (ISE) Code of Ethics. (<http://ethnobiology.net/code-of-ethics>).
- Karaköse, M., Akbulut, S. ve Özkan Z. C. (2019). Ethnobotanical study of medicinal plants in Torul district, Turkey. *Bangladesh J. Pl. Taxon.* 26(1): 29–37. <https://doi.org/10.3329/bjpt.v26i1.41914>.
- Karaköse, M ve Akbulut, S. (2021). *Traditional Knowledge of Medicinal Plants in Yusufeli (Artvin) Region. Research & Reviews in Agriculture, Forestry and Aquaculture Sciences – I*. Ankara: Duvar Publishing.
- Kendir, G. ve Güvenç, A. (2010). Ethnobotany and a general view of ethnobotanical studies in Turkey. *Hacettepe Üniv. Eczac. Fak. Derg.* 30: 49-80.
- Kültür, Ş. (2008). An ethnobotanical study of Kırklareli (Turkey). *Phytol. Balcan.* 14(2): 279–289.
- Lyoussi, B., Bakour, M., Cherkaoui-Tangi, K., El-Hilaly. ve Hano, C. (2023). Ethnobotanical survey and pharmacological screening of medicinal plants used as antihypertensive in Sefrou Province (Middle-North of Morocco): Benefits and Challenges. *Frontiers Biosci. (Schol. Ed.)* 15(1): 1-14, <https://doi.org/10.31083/j.fbs1501004>.
- Mumcu, Ü ve Korkmaz, H. (2018). Ethnobotanical uses of alien and native plant species of Yeşilirmak Delta, Samsun, Turkey. *Acta Biol. Turc.* 31(3): 102-113.
- Nadiroğlu, M., Behçet, L. ve Çakılcıoğlu, U. (2019). An ethnobotanical survey of medicinal plants in Karlıova (Bingöl-Turkey). *Indian J. Trad. Knowl.* 18. 76-87.
- Palabaş Uzun, S. ve Koca, C. (2020). Ethnobotanical survey of medicinal plants traded in herbal markets of Kahramanmaraş. *Pl. Divers.* 42(2020): 443-454. <https://doi.org/10.1016/j.pld.2020.12.003>
- Polat, R. (2019). Ethnobotanical study on medicinal plants in Bingöl (City center) (Turkey). *J. Herbal Medic.* 16: 100211. <https://doi.org/10.1016/j.hermed.2018.01.007>.
- Polat, R., Çakılcıoğlu, U., Kaltalıoğlu, K., Uluşan, M. D. ve Türkmen, Z. (2015). An ethnobotanical study on medicinal plants in Espiye and its surrounding (Giresun-Turkey). *J. Ethnopharmacol.* 163: 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jep.2015.01.008>
- Poyraz Kayabaşı, N., Tümen, G. ve Polat, R. (2023). Ethnobotanical study on the medicinal plants in the Manyas province (Balıkesir, Turkey). *Indian J. Trad. Knowl.* 22(1): 83-91. <https://doi.org/10.56042/ijtk.v22i1.35354>
- Saraç, D. U., Özkan, Z. C. ve Akbulut, S. (2013). Ethnobotanic features of Rize/Turkey province. *Biol. Diversity Conservation* 6(3): 57-66.

- Şar, S. (1982). *İç Anadolu Bölgesi Halk İlaçlarının Eczacılık Tarihi ve Farmakognozi Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Terzioğlu, S. ve Coşkunçelebi, K. (2021) *Medicinal plants of Northeast Anatolia*. In: Öztürk, M., Altay, V., Efe, R. (eds.) *Biodiversity, Conservation and Sustainability in Asia: Prospects and Challenges in West Asia and Caucasus*. Cham: Springer Nature Switzerland.
- Tetik, F., Civelek, S. ve Çakılcıoğlu, U. (2013). Traditional uses of some medicinal plants in Malatya (Turkey). *J. Ethnopharmacol.* 146: 331–346.
- Trotter, R. T. ve Logan, M. H. (1986). *Informant consensus: a new approach for identifying potentially effective medicinal plants*. In: Etkin, N.L. (ed.). *Plants in Indigenous Medicine and Diet, Behavioural Approaches*. New York: Redgrave Publishing Company.
- URL-1, (2023). Adıyaman. Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. "<https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61334/genel-bilgiler.html>", Erişim Tarihi: 29.07.2023.
- Vetter, J. (2004). Poison hemlock (*Conium maculatum* L.). *Food Chem. Toxicol.* 42(9): 1373-1382. <https://doi.org/10.1016/j.fct.2004.04.009>.
- World Flora Online (2023). "<http://www.worldfloraonline.org/>", Erişim Tarihi: 01.03.2023.
- Yeşilyurt, E. B., Şimşek, I., Akaydın, G. ve Yeşilada, E. (2017). An ethnobotanical survey in selected districts of the Black Sea region (Turkey). *Turkish J. Bot.* 41: 47-62.
- Yılmaz Kolancı, B. (2020). Roma imparatorluk döneminde göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan bazı tıbbi bitkiler. *Gaziantep Univ. J. Soc. Sci.* 19(3): 629-646.